



Sobre Dante i Ulisses

**“Oh germans’,
els vaig dir, ‘que
per cent mil/
perills heu
arribat a
l’occident,/
a aquesta breu
vigília dels
sentits/ que
encara us queda
per aprofitar/ no
li vulgueu negar
l’experiència/
del món sense
habitants,
seguint el sol./
Recordeu-vos de
la vostra llavor:/
no vau ser fets
per viure com les
bèsties,/
sinó adquirint
virtut i
coneixença”.**

Això és un dels cercles més profunds de l’infern. Dante i Virgili han arribat a la vora del fossat vuitè, veuen multitud de flames corredores, i escriu el poeta viatger: “Jo era en el pont, mig abocat per veure:/ .../ I el guia, que em va veure tan atent,/ digué: ‘Dins d’aquests focs hi ha els esperits:/ van envoltats d’allò mateix que els crema’”. Allà el pecat que paguen és tan greu que ells mateixos són foc que els crema, i es cremen en el foc que els forma. L’invent, no es pot negar, resulta impressionant. Però la curiositat de Dante, com és habitual, fa que vulga saber qui hi és o qui hi ha en tal flama concreta, i que parli, si és possible: hi ha una flama doble, una flama partida, i Virgili li explica que a dins vénen Ulisses i Diomedes, que Ulisses paga el pecat d’haver enganyat els troians amb l’invent del cavall de fusta. Ulisses, l’“home de moltes astúcies”, era mestre dels enganys, però també l’home de curiositat insaciable, l’home que volia veure allò que mai no havia vist ningú. I aquest és el motiu de la fascinació de Dante. Vol sentir-lo parlar, i li ho demana a Virgili:

“Si de dins d’aquestes flames poden/ parlar’, vaig dir-li, ‘mestre, jo et demane/ i redemane, i més de mil vegades,/ que no et negues que esperem un moment/ fins que vinga ací la flama comuda:/ mira que jo, de tant desig, m’hi incline!’” Llavors el mestre, en efecte, espera que arribi la doble flama, i diu, acudint a la pròpia fama com a poeta: “Vosaltres, que sou dos dins d’un sol foc, / si en mi vau trobar mèrit, molt o poc,/ quan, al món, vaig escriure els meus alts versos,/ no us mogueu; i que un de vosaltres diga/ on se’n va anar a viure i a morir’./ La banya més gran de la flama antiga/ començà a vacil·lar, tot murmurant,/ com un foc quan és investit pel vent;/ i després, agitant l’extrem més alt/ com si fos una llengua que parlava, / llança fora una veu i digué: ‘Quan /vaig deixar Circe, que em va retenir/ més d’un any per allà prop de Gaeta./ .../ni la dolçor del fill, ni la pietat/ pel meu vell pare, ni l’amor degut,/ que hauria fet Penèlope contenta,/ no van poder vèncer en mi l’ardor/ que tenia de fer-me expert del món/ i dels vicis i valors dels humans;/ i vaig entrar en l’alta mar oberta/ sol

amb la nau i aquella companyia/ petita que mai no m’havia deixat./.../ Jo i els companys érem ja vells i lents/ quan arribàrem a aquell pas estret/ on Hèrcules deixà els seus dos senyals/ a fi que els homes no vagen més lluny;/ a mà dreta vàrem deixar Sevilla./ i a l’altra mà havíem deixat Ceuta’”. I ara vénen els versos que, segons alguns són una de les claus de la *Comèdia*, a més de ser impressionants i bellíssims. Parla Ulisses, ja dins l’oceà desconegut:

“Oh germans’, els vaig dir, ‘que per cent mil/ perills heu arribat a l’occident,/ a aquesta breu vigília dels sentits/ que encara us queda per aprofitar/ no li vulgueu negar l’experiència/ del món sense habitants, seguint el sol./ Recordeu-vos de la vostra llavor: / no vau ser fets per viure com les bèsties,/ sinó adquirint virtut i coneixença’./ Vaig donar als companys tan gran desig/ de fer camí, amb aquest petit discurs,/ que a penes si els podia retenir; / i, amb la popa girada a l’orient,/ dels remes vam fer ales per a un vol boig,/ sempre guanyant camí cap a l’esquerra./ A la nit veia totes les estrelles/ de l’altre pol, i el nostre era tan baix/ que no s’alçava ja del sòl del mar./ Cinc vegades s’encengué i s’apagà/ la llum que es veu per sota de la lluna/ després de travessar el pas terrible,/ quan va sorgir una muntanya, bruna/ per la distància, i em semblà tan alta/ com no n’havia vista mai cap altra./ La nostra joia aviat es tornà plor:/ de la terra nova nasqué un gran vent/ que va investir el vaixell per davant. / El féu girar tres voltes amb les aigües; / a la quarta, la popa es va aixecar/ i la proa baixà, com volgué un altre,/ fins que damunt nostre es tancà la mar’”. Ulisses sabia que “un altre” –Déu, evidentment– no li permetria conèixer els límits de l’univers. I que la seua gosadia l’havia de portar a la mort. Però no s’aturà, aquesta és la qüestió, i l’admiració de Dante, i la meua i de tots. Per això vam llegir aquest cant– Vittorio Gassman en la pantalla, en italià, després jo en persona i en la meua traducció– el 13 d’abril passat, en el 700 aniversari de l’inexistent viatge del poeta a l’altre món. Perquè Dante sí que va saber de què està feta la substància dels humans, i sí que ens ho va explicar. No aquest Ulisses que, segons ell, no tornà mai a Itaca i, per voler conèixer, es va perdre en la mar desconeguda. I perquè “no vam ser fets per viure com les bèsties”.